

Ladislav Antony

Metody, technika i organizacja rewaloryzacji historycznych zespołów miejskich

Ochrona Zabytków 35/3-4 (138-139), 139-143

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

LADISLAV ANTONY

METODY, TECHNIKA I ORGANIZACJA REWALORYZACJI HISTORYCZNYCH ZESPOŁÓW MIEJSKICH

W ramach działalności Grupy Roboczej Krajów Socjalistycznych ds. Konserwacji Zabytków Historii, Kultury i Muzealiów, opracowaniem tematu „Metody, technika i organizacja rewaloryzacji historycznych zespołów miejskich” zajmuje się Państwowy Instytut Ochrony Zabyt-

ków i Przyrody w Pradze przy ścisłej współpracy z Państwowym Instytutem Rekonstrukcji Zabytkowych Miast i Obiektów, Instytutem Badawczym Budownictwa i Architektury w Pradze, Wydziałem Architektury Politechniki oraz innymi instytucjami i specjalistami.

1. Praga, Malá Strana, kościół św. Tomasza (fot. J. Janátkova)

1. Praha, Malá Strana, St Thomas church

2. Praga, Mała Strana, ul. Mostecka, strefa dla pieszych w centrum miasta (fot. V. Hyhlik)

2. Praha, Mala Strana, Mostecká street; zone for pedestrians in the centre of the town

Koncepcja ochrony historycznych zespołów miejskich

Do podstawowych założeń strategii w zakresie ochrony miast historycznych należą:

— rozpoznanie oraz ocena miejskich zespołów historycznych wraz z uzasadnieniem społecznej konieczności ich ochrony,

— zintegrowanie ośrodków historycznych ze współczesnymi organizmami miejskimi w celu prawidłowego rozwoju urbanistycznego całości zespołów; w ramach nowych organizmów miejskich zespoły historyczne winny stanowić zarazem trwałe element dziedzictwa historycznego,

— fachowa rewitalizacja historycznych struktur urbanistycznych, i zapewnienie jak najodpowiedniejszego ich wykorzystania,

— nadanie historycznym zespołom miejskim rangi zjawiska niepowtarzalnego, stanowiącego zarazem element składowy nowego stylu życia i środowiska naturalnego. Badania zespołów miejskich należy rozpocząć od ich ewidencji oraz waloryzacji. W tym celu trzeba sprecyzować zarówno metody badawcze, prowadzące do identyfikacji zespołu, jak i określić efektywniejsze systemy ewidencji oraz waloryzacji.

Następnym etapem winno być dokonanie analizy systemu prawnego w zakresie ochrony zabytków w poszczególnych krajach socjalistycznych w celu wyciągnięcia odpowiednich wniosków w zakresie ewentualnych proponowanych zmian czy uzupełnień. Służyć temu winna również analiza skuteczności działania istniejących już norm prawnych.

Koncepcja ochrony miejskich zespołów historycznych zarówno w skali urbanistycznej, jak i regionalnej musi

uwzględniać specyfikę każdego kraju. Odrębności te wynikają z warunków geograficznych, klimatycznych, demograficznych, a także rozwoju rolnictwa, przemysłu, nauki oraz tradycji kulturowych. Należy jednak sprecyzować pewne wspólne, zasadnicze kryteria i zasady obowiązujące w procesie rewitalizacji. Ważnym jest, by zespoły historyczne stały się integralną częścią struktury miast, a jednocześnie zachowały swój specyficzny charakter. W tym celu konieczne jest sprecyzowanie zasad dotyczących struktury funkcjonalnej starych zespołów i ich powiązań w tym zakresie z całością miasta. Należy również rozwiązać problem odrębności założeń urbanistycznych oraz architektonicznych w warunkach, gdy są one realizowane w bezpośrednim sąsiedztwie ośrodka historycznego. Niezbędne jest sformułowanie zasad rozwiązań komunikacyjnych zarówno w granicach objętych ochroną, jak i w ich sąsiedztwie, określenie zasad działań w zakresie infrastruktury w celu osiągnięcia odpowiedniego poziomu technicznego w historycznych zespołach urbanistycznych, określenie zasad planowego etapowania prac rewitalizacyjnych w powiązaniu z permanentnie przebiegającym procesem przebudowy i rozbudowy miast oraz całych aglomeracji miejskich.

Z procesem rewitalizacji historycznych zespołów miejskich łączy się cały kompleks zagadnień związanych z systemem planowania i finansowania, tak różnym od systemów stosowanych w nowym, masowym budownictwie. W tym zakresie należy brać pod uwagę również specyfikę samej organizacji prac. Dlatego też konieczne jest:

— przeanalizowanie dotychczasowego systemu planowania i finansowania budownictwa miejskiego i określenie kierunków jego funkcjonowania w aspekcie potrzeb rewitalizacji i modernizacji historycznych struktur urbanistycznych i architektonicznych,

— dokonanie oceny dotychczasowych sposobów przygotowania organizacyjnego prac konserwatorskich w miastach historycznych, ich dzielnicach i zespołach w celu przedstawienia propozycji metodycznej w tej dziedzinie. W zakresie problematyki społecznej konieczne jest:

— opracowanie orientacyjnych analiz problemów społecznych, które pojawią się przy przebudowie historycznych miast i aglomeracji oraz w trakcie rewitalizacji historycznych zespołów miejskich. Należy też wyznaczyć w tej mierze podstawowe kierunki działania. Elementem polityki społecznej państwa jest przede wszystkim zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych. W najbliższym czasie konieczne będzie włączenie budownictwa mieszkaniowego do procesu przebudowy i modernizacji miast. W celu przeprowadzenia bilansu zasobów oraz potrzeb i ustalenia odpowiednich wskaźników konieczna jest analiza warunków przebudowy miast i modernizacji technicznej obiektów budowlanych oraz rewitalizacji całych zespołów, przede wszystkim pod kątem ich funkcji mieszkalnej. Na tej podstawie należy opracować stosowną metodykę i zalecenia.

Podstawą fachowej rewitalizacji historycznych zespołów miejskich i modernizacji zabudowań historycznych jest dokumentacja projektowa. Działalność w tej dziedzinie w odniesieniu do obiektów zabytkowych, budowli historycznych i zespołów urbanistycznych ma swoje cechy specyficzne w odróżnieniu od projektowania nowego budownictwa. Brak jest w środowisku miast historycznych odpowiednich typowych wzorców dla nowego budownictwa mieszkaniowego oraz obiektów użyteczności publicznej. W najbliższym czasie przebudowa miast nie będzie mogła się bez nich obejść. Z tych

względów zaleca się dokonanie oceny dotychczasowego systemu projektowania i przedstawienie propozycji w tym zakresie, z uwzględnieniem odpowiednich norm technicznych.

Konieczne jest opracowanie wariantów typowych zespołów nowego budownictwa, odpowiadających środowisku historycznemu, i zweryfikowanie ich w formie eksperymentu poprzez realizację w terenie. Produkcja budowlana związana z rewaloryzacją zespołów historycznych i modernizacją obiektów historycznych posiada cechy odrębne w porównaniu z nowym budownictwem. Widać to przede wszystkim w mniejszej produktywności, wykorzystywaniu tradycyjnych materiałów budowlanych, wiąże się też ze zwiększonym udziałem pracy ludzkiej i ograniczeniem możliwości wykorzystania mechanizacji. Wraz z rozwojem budownictwa na skalę przemysłową, wprowadzeniem prefabrykatów, mechanizacją i chemizacją prac, perspektywy rozwoju budownictwa coraz bardziej oddalają się od potrzeb rewaloryzacji zabytków i modernizacji historycznych zespołów miejskich. Mimo to, konieczne jest ukierunkowanie w przyszłości określonej części budownictwa na remonty, modernizację i rewaloryzację historycznych obiektów budownictwa. W związku z tym proponuje się:

- dokonanie analizy współczesnego stanu produkcji budowlanej i przedłożenie nowych wskaźników, stymulatorów, metod, technik oraz organizacji produkcji budowlanej, odpowiadających potrzebom związanym z odnową, modernizacją i rewaloryzacją zabytkowych budowli oraz zespołów urbanistycznych;
- określenie nowych celów rozwoju budownictwa

zgodnie z typowymi założeniami współczesnego budownictwa, przy jednoczesnym uwzględnieniu specyfiki środowiska historycznego (układy konstrukcyjne, nowe technologie, odpowiednie materiały itp.);

— rozpoznanie potrzeb w zakresie materiałów budowlanych, wyposażenia maszynowego i zaplecza technologicznego budownictwa dla potrzeb modernizacji i rewaloryzacji zespołów miejskich oraz przebudowy miast (baza materiałowo-techniczna budownictwa specjalistycznego).

Zakończenie

Ocena realizacji działań w zakresie rewaloryzacji historycznych zespołów miejskich w każdym kraju przeprowadzana jest w sposób cząstkowy, przede wszystkim w formie publikacji. Brak jednakże jednolitej ewidencji wszystkich przeprowadzonych dotąd akcji w miastach historycznych.

Dokonanie oceny społeczno-kulturowej i ekonomicznej efektywności odnowy historycznych zespołów urbanistycznych jest rzeczą bardzo trudną po pierwsze dlatego, że niektórych wielkości nie da się ująć ilościowo, po drugie zaś metody oceny efektywności stosowane w odniesieniu do nowego budownictwa nie znajdują tu zastosowania.

W związku z powyższym konieczne jest sformułowanie kryteriów oceny historycznych zespołów urbanistycznych z punktu widzenia interesów państwowej opieki nad zabytkami, a także kryteriów efektywności społeczno-kulturowej przeprowadzonych prac rewaloryzacyjnych.

3. Tabor, rynek i ratusz (fot. V. Hyhlik)

3. Tabor, the market square and the town hall

4. Czeski Krumlow, zabytkowy rezerwat, na pierwszym planie trasa wyprowadzająca komunikację z historycznego centrum miasta (fot. C. Sila)

4. Krumlov, an old reserve; in the foreground a route leading the transport out of the historic centre of the town

Podstawowym założeniem współpracy krajów socjalistycznych w dziedzinie kultury jest przede wszystkim rozszerzenie wymiany doświadczeń naukowo-technicznych w poszczególnych krajach. Wkład w te działania — to także opracowanie zadania, którego koordynatorem jest Państwowy Instytut Ochrony Zabytków i Przyrody w Pradze. Biorąc pod uwagę doniosłość problematyki ochrony i rewaloryzacji miast historycznych, która wykracza poza ramy pojęcia bazy materialno-technicznej kultury, w przypadku wymiany doświadczeń naukowo-technicznych podstawowe znaczenie ma przede wszystkim pogłębienie i rozszerzenie poszukiwań w sferze teoretycznej w zakresie metod określania wartości zespołów historycznych, ich waloryzacji, planowania urbanistycznego oraz samych działań rewaloryzacyjnych

i wreszcie próby określenia społeczno-kulturowej skuteczności odnowy zespołów historycznych.

I choć współpraca międzynarodowa krajów socjalistycznych jest rozwijana przede wszystkim w zakresie bazy materialno-technicznej kultury, należy jednak oczekiwać, że w dziedzinie ochrony zabytków dojdzie do praktycznej wymiany doświadczeń w zakresie teorii i praktyki oraz koordynacji doświadczeń w procesie ochrony miast historycznych, restaurowania zabytków ruchomych i nieruchomych oraz sposobów prezentacji zbiorów.

*inż. arch. Ladislav Antony
Państwowy Instytut Ochrony Zabytków i Przyrody
w Pradze*

(tłum. M. Gumkowska)

METHODS, TECHNIQUES AND ORGANISATION OF THE RENEWAL OF HISTORIC TOWN COMPLEXES

Within the framework of the activities of the working group of socialist countries on the conservation of monuments of history, culture and museology the State Institute for the Protection of Monuments and Nature in Prague works out the subject of „Methods, Technique and Organisation of the Renewal of Historic Town Complexes”. The works are carried out in close cooperation with the State Institute for the Reconstruction of Historic Towns and Structures, the Research Institute of Building and Architecture in Prague, Department of Architecture in the Higher School of Engineering as well as with other institutes and specialists.

The Concept to Preserve Historic Town Complexes

Basic assumptions of the strategy in the field of the preservation of historic towns are as follows: —

- recognition and evaluation of historic urban complexes and the justification for the social need of their protection,
- integrity of historic centres with contemporary urban units in order to guarantee a proper urban development of all complexes; historic complexes should create a permanent element of the historical heritage within the framework of new urban units,

— professional renewal of historic urban structures and guarantee of their best use,

— giving to historic town complexes a rank of an unique phenomenon constituting an element of both a new style of life and of natural environment.

Studies on town complexes should start with their recording and evaluation. To this end, research methods leading to the identification of the complex should be specified and more effective systems of recording and evaluation must be chosen.

The next stage should be an analysis of the legal system in the field of monuments protection in individual socialist countries in order to draw necessary conclusions on proposed changes

or accomplishments. One should make use of the analysis of the effectiveness of operation of the existing legal norms.

The concept of the protection of historic town complexes both with regard to towns and regions should pay attention to specific features of each country. These differences are the result of geographic, climatic, demographic conditions as well as the development of farming, industry, science and cultural traditions.

One should however specify certain common major criteria and principles obligatory in the process of renewal.

It is also important for historical complexes to become an integral part of the town structure and at the same time to preserve their specific character.

MARIAN KORNECKI

PROBLEMY PEJZAŻU KULTUROWEGO WSI

Wprowadzenie — założenia ogólne

Temat niniejszego artykułu¹ zakreśla horyzonty zdające się przekraczać tradycyjne granice teorii ochrony i konserwacji zabytków. A jeśli nawet tak nie jest, jeśli dostrzeżemy w naszej dyscyplinie, w procesie historycznego dojrzwania i formułowania zmieniających się doktryn głęboko tkwiącą świadomość szerokich uwarunkowań geopolitycznych i historycznych identyczności kulturowej, której zachowanie leży w szeroko pojmowanych zadaniach ochrony, to w każdym razie realizacja tych zadań sięga tylko niektórych form i przejawów bądź — prowadzona dorywczo i z pozycji różnych dyscyplin naukowych, podporządkowanych im struktur organizacyjnych i nie zawsze zbieżnych punktów widzenia — daleka jest od zupełności.

Oblicze kulturowe jest zapisem historii w konkretnym krajobrazie i na jego ukształtowanie oraz identyfikację oddziaływały złożone czynniki: zarówno pierwotne, pochodzące pośrednio z tworów natury, jak i wtórne, będące wynikiem działalności człowieka. Pierwsze — to warunki geofizyczne, a więc budowa geologiczna terenu, ukształtowanie powierzchni i jej pokrycie, gleby, zasoby mineralne, wody, klimat; drugie — to osadnictwo, systemy społeczno-polityczne, rodzaj gospodarki oraz względy etniczne i demograficzne. Czynniki te, ulegając przemianom, a działając w pewnym stopniu na zasadzie sprzężeń zwrotnych, prowadzą do różnorodności ukształtowania przestrzeni kulturowej. Podobieństwo czynników i wspólnota dziejów całych obszarów zdecydowały o wykształceniu się cech wspólnych, które uznać możemy za właściwe i miarodajne dla każdego kraju czy regionu, a które harmonijnie rozwijane przez pokolenia wytworzyły bogactwo panoramy kulturowej, dzieło człowieka w konkretnej przestrzeni. Dziedzictwo stanowiące o identyfikacji społeczeństw regionalnych i narodów składa się na dorobek ludzkości.

Panorama kulturowa, obok swych właściwości zapisujących się mniej lub bardziej trwale na widowni świata zewnętrznego, posiada swe wymiary niematerialne, bez których nie mogłyby ulec skryształizowaniu formy zewnętrzne. Dziedzina kultury duchowej zdaje się oddalać

nas od tradycyjnego zasięgu działania, określonego poniekąd granicami zawodowymi. Nie można jednak nie zachować jej w polu bacznej obserwacji, gdyż jej rozwój, trwanie i świadomość warunkują i wzbogacają treści zawarte w materialnej substancji i kształcie.

Panorama kulturowa nie jest niezmienna. Podlega ewolucji i przekształceniom; może być wzbogacana lub ulegać degradacji. Zachowanie historycznej identyczności struktur kulturowych w procesie przemian jest sprawą istotnej wagi, stanowi bowiem korzenie i podstawy więzi społecznych, świadomości i samookreślenia społeczności regionalnych i narodów, zdolne decydować o ich życiu i trwaniu wobec nieuchronnego przemijania jednostek z wyroków prawa natury.

Wieś w świetle problemu ochrony panoramy kulturowej

Temat dalszych rozważań pragnę ograniczyć do zagadnień pejzażu kulturowego wsi.

W szeroko zakreślonej panoramie kulturowej kraju istotne znaczenie przypada wsi — podstawowej jednostce osiedleńczej, społecznej i gospodarczej. W takim widzeniu wieś była, a po części jest jeszcze organizmem, w którym w daleko większym stopniu niż na obszarach

¹ Niniejszy artykuł wygłoszony jako referat 22.X.1981 r. na ogólnopolskiej sesji „Konserwacja zabytków w Polsce po r. 1944, teoria i praktyka”, nie był pierwszą wypowiedzią autora w sprawie ratowania pejzażu kulturowego wsi. Temat ten był referowany w 1978 r. na międzynarodowym sympozjum UNESCO w Ingelheim (RFN) na temat: *Kleinstädte und Dörfer im Widerstreit zwischen Erhaltung und Neubelebung*. W 1979 r. na sesji naukowej zorganizowanej na UJ wygłoszono referat *Rewaloryzacja wsi. Problemy i perspektywy*. W 1980 r. wygłoszono referaty: na sympozjum PKZ w Jodtowym Dworze *Dokumentacja konserwatorska w świetle problemu rewaloryzacji wsi* („Informacje Bieżące PKZ” 36, 1980) oraz na międzynarodowym kolokwium w Martinie (Czechosłowacja) *Problemy konserwatorskie odnowy wsi w Polsce. Doświadczenia i perspektywy* („Informacje Bieżące PKZ” 42, 1980); ponadto na sympozjum zorganizowanym w Bleiwäsche (RFN) na temat *Dorferneuerung* wygłoszono referat *Polnische Wege zum Konzept der Wiederaufwertung des Dorfes*.